

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA DE LA VALL D'ALINYÀ (ALT URGELL)

JOAN TORT I DONADA

RESUM

Situada entre el massís del Port del Comte i el curs del Segre, equidistant de Solsona i la Seu d'Urgell, la vall d'Alinyà constitueix un espai geogràficament ben delimitat i força representatiu de les terres prepirinenques del nord-oest del país. Es tracta, de fet, d'un territori marcadament muntanyós i que fins a temps molt recents ha viscut d'una forma gairebé autosuficient, sobre la base dels recursos forestals, agrícoles i ramaders que conformaven la seva base econòmica tradicional. Des del punt de vista humà és, així mateix, un territori amb personalitat pròpia, integrat històricament al vescomtat de Cardona (a través de la batllia de Solsona) i avui dia comprès dins l'extens municipi de Figols i Alinyà, adscrit a la comarca de l'Alt Urgell.

L'objectiu d'aquesta comunicació és fer una aproximació bàsica a la toponímia de la vall, i esbrinar en quina mesura el conjunt de noms de lloc de la zona (molt afectada, al darrer terç del segle XX, pel fenomen del despoblament) reflecteix les característiques particulars de la geografia –tant física com humana– de la contrada. L'estudi forma part d'una recerca més àmplia duta a terme amb un equip de treball interdisciplinari, amb la finalitat d'analitzar els aspectes més rellevants del territori actual de la vall d'Alinyà, amb una atenció particular als seus sistemes naturals.

1. EL CONTEXT TERRITORIAL: UNA VALL INSERIDA DE PLE DINS ELS PREPIRINEUS OCCIDENTALS CATALANS

S'identifica generalment com a vall d'Alinyà el territori de l'antic municipi d'Alinyà, a la comarca de l'Alt Urgell, que va ser agregat al terme de Figols l'any 1972 amb què es formà, a partir d'aleshores, el municipi de Figols i Alinyà. La vall d'Alinyà, entesa d'aquesta manera, té una superfície de 62,5 km² i ocupa aproximadament la meitat oriental del municipi actual.

Des del punt de vista físic, la vall d'Alinyà es correspon en bona part amb la capçalera del riu de Perles o d'Alinyà,¹ afluent del Segre pel marge esquerre i un dels nombrosos cursos fluvials tributaris d'aquest riu en el seu sector mitjà o prepirinenc. Estructuralment, la vall es desenvolupa íntegrament dins els contraforts ponentins del Port del Comte, un dels massissos més ben individualitzats dins el sector occidental dels Prepirineus catalans (Solé, 1958). De fet, el seu caràcter abrupte i trencat i la importància dels desnivells en el pla intern –que va dels 625 m en el punt més baix, als 2.382 m en el més elevat–², malgrat l'extensió relativament petita de la demarcació, són trets que podem considerar típicament definitoris del muntanyam prepirinenc.

Més enllà d'aquests trets introductoris, l'anàlisi del territori al nivell d'un cert detall posa ben aviat de manifest la complexitat topogràfica i la diversitat d'àmbits geogràfics existents a la mateixa vall. Partint d'aquesta base, una observació detallada del lloc ens permet distingir-hi tres àrees dotades d'una certa homogeneïtat:

- a) El *sector septentrional*, constituït per les conques de diversos barrancs (i, principalment, el de Bertró, el de Rocagelera i el de Gol) tributaris del riu de la Vansa (afluent del Segre, paral·lel al curs del riu d'Alinyà). Es tracta dels dominis de l'antic veïnat de Forn, avui despoblat, que per la seva particular ubicació pot considerar-se marginal respecte als principals nuclis de població de la vall. De fet, la mateixa orografia ha contribuït a individualitzar amb claredat aquest sector; i, especialment, dues circumstàncies concretes: d'una banda, el profund encaixament que presenta aquí la vall del riu de la Vansa, que ha fet pràcticament impossible el seu ús com a via de pas; d'altra banda, l'alterositat de la Roca de Galliner (1635 m en el punt culminant) que pel sud delimita el sector i el "separa" clarament de la resta de la vall d'Alinyà.³
- b) El *sector central*, constituït bàsicament per la canal del riu de Perles o d'Alinyà. Parlem, en definitiva, de la franja intermèdia de la vall, que va del coll d'Ares (NE) fins al limit de la demarcació, a l'oest de Perles, tot descrivint una corba força oberta de NE a W. Aquest sector central és, a la pràctica, l'àmbit més obert de la vall des del punt de vista topogràfic; també és, en general, el més baix en termes altitudinals i el de més possibilitats des de la perspectiva de la utilització agrícola dels sòls. No és estrany, doncs, que s'hi apleguin els nuclis de població de la vall (amb l'excepció, ja esmentada, de Forn). De tota manera és important distingir, dins el sector central, la part corresponent a la capçalera del riu de Canelles, que és una mena de "falca" encaixada entre la Roca de Galliner i la Roca de Perles, escassament poblada (bordes de Nidola, Cal Penya); així mateix, pel que fa a la canal fluvial estricta, és important diferenciar el sector de Perles del d'Alinyà, separats pel congost de Perles⁴ i que, fins a l'obertura de la carretera i dels túnels (a la dècada de 1940), van viure d'una forma força independent; finalment, al sud, l'àrea de Colldeboix presenta una individualitat específica en la mesura en què, tot i apartar-se del curs estricte del riu, manté l'orientació NE - SW i els trets d'obertura i amplitud topogràfiques que caracteritzen el sector central de la vall.
- c) El *sector sud-oriental*, format pels contraforts occidentals del Port del Comte, que, des de la carena principal, es ramifiquen en tres branques: en direcció al cap de la Guàrdia i el coll d'Ares (nord), en direcció al tossal d'Ordiet i la roca de la Pena (centre), i cap a la roca d'Odèn i la tossa de Cambrils, constituint la divisòria amb la ribera Salada (sud). Aquest sector presenta les altituds més importants de la demarcació: Pedró dels Quatre Batlles (2.382 m),⁵ Gespeguera (2.331 m), les Collades (2.131 m), Tossal d'Ordiet (1921 m), Cap de la Guàrdia (1.870 m). És l'àmbit de la vall que té una fesomia més clarament d'alta muntanya i que concentra les principals masses forestals. L'altitud i l'allunyament respecte a l'eix hidrogràfic principal l'han fet poc atractiu al poblament, que s'ha circumscrit a corrals i habitatges de caràcter temporal, sobretot als vessants nordllevantins de la tossa de Cambrils.⁶

Des de la perspectiva de l'organització administrativa del territori, la vall d'Alinyà consta reconeguda com una unitat, amb l'ajuntament al nucli d'Alinyà, a mitjan segle XIX. Tot i això, les dades disponibles ens permeten inferir que el municipi es va constituir a la fi de l'antic règim (primeres dècades del segle XIX) a base dels territoris històrics de Perles i d'Alinyà, que havien tingut la consideració de termes autònoms (amb castell), dins els dominis senyorials del ducat de Cardona, integrats en la seva batllia de Solsona.⁷ Una dada explícita sobre la unificació dels dos llocs en un sol municipi és la que dona el diccionari Madoz, que qualifica Alinyà de “lugar con ayuntamiento”, i Perles de “lugar agregado al ayuntamiento de Aliñá” però dotat de terme propi.⁸

L'antic terme d'Alinyà comprèn una població, segons el cens de l'any 2001, de 147 habitants. Aquesta població es reparteix entre tres entitats oficials: *Alinyà* (31 habitants el nucli i 58 el disseminat, el qual agrupa els veïnats de *Llobera* i *les Sorts*); *l'Alzina d'Alinyà* (25 habitants el nucli i 11 el disseminat, en el qual hi ha el veïnat de *la Vall del Mig*), i *Perles* (9 habitants el nucli i 13 el disseminat). A banda els nuclis i els veïnats esmentats, el terme comprèn els despoblats de *Colldeboix* (que va constituir una entitat pròpia fins al cens de 1888), de *la Vall Baixa* (entitat fins al 1940) i de *Forn*⁹ (que va mantenir la categoria d'entitat fins al 1981).

Com a cloenda d'aquesta introducció podem assenyalar que les característiques generals de la vall d'Alinyà es corresponen amb un “perfil territorial” que, si més no en aquest sector de la serralada pirinenca, podem considerar com a bastant habitual. És a dir, que bàsicament ens trobem davant un àmbit geogràfic d'extensió reduïda (la conca de capçalera d'un riu secundari), d'una topografia força complexa i fragmentada en el pla intern i amb tendència a l'“aïllament” respecte a l'exterior, amb un poblament molt feble i relativament dispers, i amb una delimitació que no s'ajusta del tot a allò que podríem anomenar una “vall natural”, a causa del particular procés de configuració històrica de la demarcació. Podem dir que, en el context concret de l'Alt Urgell i, en general, l'alta vall del Segre, la vall d'Alinyà constitueix un cas explícit de *ribera* o *vall secundària*, paral·lela a altres valls similars i perpendicular a l'eix fluvial principal, configurat a la manera d'una “espina de peix”. En definitiva, una de les cèl·lules, ben individualitzades, que ha contribuït a dibuixar l'Alt Urgell com “un enfilall de congostos i riberes unificats pel Segre”, segons la definició d'un dels seus estudiosos (Torre, R. de la, 1964).

2. LA VALL D'ALINYÀ DES DEL PUNT DE VISTA DE LA TOPONÍMIA

2.1. Els noms de lloc: característiques i distribució

Els 494 noms recollits amb motiu de la nostra recerca ofereixen, en conjunt, una visió força representativa dels trets geogràfics de la vall d'Alinyà i de l'ús que l'home ha fet d'aquest territori al llarg de la història.¹⁰

El primer tret a subratllar, en relació amb aquest conjunt de noms, és que en la seva major part corresponen a la “zona nuclear” de la vall: és a dir, el sector on hi ha els nuclis de població habitats i que, als efectes de l'estudi toponímic, hem anomenat *regió central d'Alinyà*. Un total de 289 topònims (prop del 60% de la xifra global) corres-

ponen a aquest sector; la resta es distribueixen entre la *regió de Perles* (87 noms), la de *Forn* (60) i la de *Colldeboix* (58). De fet, la desigualtat en la distribució no ha d'estranyar perquè reflecteix amb claredat un fet que hem pogut subratllar al llarg de l'estudi: és a dir, la idoneïtat d'aquesta part de la vall com a àmbit més favorable al poblament i a la implantació dels conreus. En aquesta tessitura, la toponímia, com a creació genuïnament humana que és, no fa altra cosa que reflectir una realitat que es fa evident als ulls de qualsevol observador.

Des del punt de vista temàtic, és molt clara també l'adscripció de la major part de topònims a un grup concret, el del *poblament* (228 noms, que representen prop de la meitat del total). La resta de noms fan referència a allò que, per contraposició al "medi humà", podríem anomenar el "medi natural": 80 noms relatius als accidents de relleu (o *oronímia*), 50 que fan referència a elements relacionats amb l'aigua (*hidronímia*), i 129 al·lusius a una categoria genèrica i de contorns imprecisos que hem identificat com *paratges i indrets*. Convé puntualitzar, d'altra banda, que la preeminència de l'apartat de poblament es fonamenta d'una forma molt ostensible en els *noms de casa*, que constitueixen, de fet, un dels conceptes toponímicament més rellevants. També hem de subratllar que la pràctica equiparació entre els noms referits al "medi natural" i els al·lusius al "medi humà" es pot considerar com a indicativa de la importància que els accidents del medi físic tenen dins l'àmbit de la vall sobretot, si comparem aquesta situació amb l'existent en altres dominis geogràfics.¹¹

2.2. Els noms i el poblament antic

Com succeeix de forma general a qualsevol àmbit geogràfic del món, a la vall d'Alinyà els noms més antics tendeixen a estar relacionats, d'una manera directa o indirecta, amb els fets del poblament. I és lògic, des del punt de vista toponímic, que sigui així: en la mesura que els noms de lloc són una creació genuïnament humana, és normal que s'utilitzin de forma prioritària per a designar les realitats que tenen a veure directament amb el procés d'"ocupació" del territori per l'home, sigui a títol individual o col·lectiu.

Les atestacions documentals ens permeten parlar de dos noms particularment antics que al·ludeixen, precisament, als dos nuclis històricament més rellevants de la vall: *Perles* i *Alinyà*. Tots dos són esmentats a l'Acta de consagració de la catedral o seu d'Urgell, l'any 839. Sembla prou establert que el primer deriva del llatí PETRULAS (derivat de PETRA, pedra), i que devia al·ludir a les imposants cingleres que cauen damunt el poble.¹² Quant al segon, escrit *Helinniano* el 839 (i en nombrosos documents posteriors), és tingut per un antropònim o nom de persona, a semblança d'altres topònims catalans de característiques similars que, en molts casos, són una herència directa romana o tardoromana.¹³

Juntament amb *Perles* i *Alinyà* cal anotar un tercer nom documentat el 839. Fem referència a *Labancia*, que ha donat l'actual *la Vansa*. Hem de dir, en aquest cas, que és un nom que té relació amb la vall d'Alinyà només indirectament. En realitat, es tracta d'un assentament de població que pertany al municipi de la Vansa i Fòrnols, veí del d'Alinyà, i que ha donat origen al nom del curs fluvial que delimita pel nord el nostre terme.¹⁴

A banda dels noms esmentats, també hi ha constància a la documentació antiga d'altres topònims relatius a la vall. Entre els nuclis de població podem citar *Forn* i *l'Alzina*, esmentats en un document de l'any 1032.¹⁵ Respecte al primer, Coromines recorda que aquest nom, força present en el domini lingüístic, pot fer al·lusió tant a un forn de pa com d'altres coses (de pega, de calç, etc.).¹⁶ És, en qualsevol cas, un topònim que podem associar clarament a fets del poblament pretèrit. Una cosa similar podríem dir de *Colldeboix*, l'antic assentament humà del sector meridional de la vall. Tot i que aquí no tenim constància d'atestacions concretes, pensem, per analogia amb altres topònims pirinencs d'arrel similar, i per les pròpies característiques del lloc, que estem davant un nom al·lusiú a la rompuda de la terra i a l'establiment de conreus.¹⁷ Pel que fa a l'Alzina, que consta en els documents antics com *Ipsa Olcina*, sembla tractar-se d'un topònim que fa una al·lusió explícita a l'alzina, un arbre força present als vessants solells de la vall. També tenen un sentit transparent, en principi, els noms dels nuclis de població restants (sobre els quals no hem pogut localitzar mencions documentals antigues): *Llobera*, al·lusiú, molt probablement, a la presència pretèrita del llop; *les Sorts*, relacionat originàriament amb la idea de "parcel·la de terra",¹⁸ i *la Vall del Mig*, nom que apunta a una idea de "centralitat geogràfica" que es correspon de ple amb la ubicació, respecte a la vall d'Alinyà, del conjunt de cases conegut així.

Finalment, assenyalarem una sèrie de topònims de la vall documentats al segle XI i que, malgrat no al·ludir directament a cap nucli de població, creiem que reflecteixen aspectes significatius del poblament més antic. Parlem, d'una banda, de diversos noms citats el 1032:¹⁹ *Galliner*, aplicat a una de les unitats muntanyoses més destacades de la vall;²⁰ *Terrers*, que podria tenir el sentit originari de "boïga" o "rompuda";²¹ *Maçana* i *la Nou*, aplicats a sengles collades situades en el camí antic d'Alinyà a Organyà; *Vallonga*, que fa referència a un extens paratge (a manera de "vall allargassada") comprès entre el tossal d'Ordiet i el prat de la Mula, a la part oriental de la vall;²² *la Lleguna*, que al·ludeix a la presència d'aigua estagnada²³; o bé de *Ruixol*, nom d'un paratge de la zona central de la vall documentat també el 1032 i d'etimologia desconeguda. Així mateix, pot afegir-se a aquest grup de noms antics el de *coll d'Ares*, documentat el 1065 i que Coromines considera un testimoni relictic del llatí ARAS ("altars"), que s'havia aplicat en llocs propers a un coll o pas de muntanyes.²⁴ I, malgrat no disposar de cap referència documental o etimològica segura, creiem que poden afegir-se a aquest grup quatre topònims d'una fesomia tan remota com ho pugui ser la dels anteriors: *Ainat*, nom d'una casa de la regió de Forn que tal vegada es podria vincular a un nom de lloc preromà, *Aginum*;²⁵ *Clarià*, nom d'un paratge important del nord-oest de la vall i que té uns certs paral·lelismes morfològics amb *Alinyà*;²⁶ *coll Durau*, la terminació del qual (-au) sembla reflectir una influència germànica,²⁷ i *Nidola*, nom d'un paratge de la zona de Perles que podria ser un dels indrets de la vall poblats des de més antic.²⁸

2.3. El reflex del medi físic en la toponímia

A través de les consideracions fetes fins aquí hem tingut ocasió de subratllar, per diversos conceptes, la transcendència que té el medi físic en la toponímia de la vall d'Alinyà. Ara, prenent com a base el recull de noms de lloc que consta a l'apèndix,

analitzarem en detall les diverses categories que integren això que anomenem “medi físic”; concretament, i d’acord amb la sistematització adoptada, els noms de les formes del relleu (*oronímia*), dels elements hidrogràfics (*hidronímia*) i dels paratges i llocs del medi físic en general. Atès, però, l’elevat nombre de topònims de la vall, la nostra anàlisi tindrà una perspectiva molt general i sintètica.²⁹

D’entrada, observem que una de les formes toponímiques més habituals per a referir-se a les unitats de relleu individualitzades és la que es basa en el genèric *roca* o *roc*. Els exemples són múltiples, sobretot als sectors de Perles (amb deu exemples, entre els quals alguns d’especialment destacats, com ara la *Roca de Galliner*, la *Roca de Perles* o la *Roca dels Collars*) i el d’Alinyà (amb set casos, entre els quals cal esmentar la *Roca de la Pena*, per la seva preeminència visual)³⁰. També trobem aquest genèric, però, a Colldeboix³¹ i a Forn:³² una mostra evident de la seva universalitat, com també de la fesomia abrupta del conjunt de la vall. D’altra banda, en un sentit pròxim al de roc o roca (però més concret: al·lusiu a la idea de “cim”) podem esmentar el terme *cap*: *Cap de l’Obaga de Companys* (Alinyà), *Cap de Montaner* (Perles), entre altres.

Un genèric toponímic amb una transcendència molt gran és el de *coll*. Cal dir, amb tot, que no ens trobem davant la simple accepció de “pas entre muntanyes” sinó que, en molts casos (probablement la majoria), els *colls* de la vall d’Alinyà apunten a la idea de “muntanyeta” o “turó”.³³ Els exemples són múltiples: *Coll de l’Olla* i *Colldeu* a Forn; *Collดาล* a Perles; *Colldemà* a Colldeboix; i fins i tot, a Alinyà, un topònim territorialment important (i referit a una zona elevada) com és *les Collades*. Amb independència d’aquest significat “carener”, cal notar que l’accepció típica de *coll* (això és, com a lloc de pas) la trobem també força representada, amb topònims tan rellevants com *coll de Jou* o *coll de Maçana* (Forn), *coll d’Ares*, *coll de la Nou* o *coll Durau* (Alinyà), *coll de Portell* a Perles o *la Collada* i el *collet del Bast* a Colldeboix.³⁴

En un altre ordre de coses, cal notar que la presència del genèric *pla* i els seus derivats, a la toponímia de la vall, és força limitada. Tot i que d’entrada això sembla lògic, donada la naturalesa muntanyenca del país, cal tenir en compte que, en ocasions, succeeix precisament el contrari.³⁵ Amb tot, volem fer esment d’un topònim territorialment important com és la partida denominada *el Pla de Perles*, a ponent de Perles i al peu de la roca del Solà. Malgrat tractar-se d’un coster molt pendent (o sigui, que no té res de *pla*), tot ell és abancalet i ple d’oliveres (avui, majoritàriament, abandonades). Pensem que és una magnífica mostra de les condicions topogràfiques generals de la vall i de la dificultat que havia representat, històricament, l’ocupació agrícola del sòl. En aquest context, l’aplicació del terme *pla* té unes connotacions que, a criteri nostre, són expressives per si mateixes.

Des d’una perspectiva miscel·lània, val la pena subratllar que són força nombrosos els topònims de la vall, a banda dels grups de noms esmentats, que al·ludeixen al caràcter abrupte del terreny. Només a títol il·lustratiu recordarem exemples com ara *les Embalçarrades*, a Colldeboix (format sobre l’arrel *balç*, sinònim de cinglera) o *els Feixants*, a Forn, nom del coster (prolongat i força rostre) que cau directament sobre el riu de la Vansa. Amb un matis diferent, però amb un significat complementari dels

anterior, podem esmentar *els Ensociats*³⁶ i *Tarranqueres*³⁷, noms de sengles paratges del sector d'Alinyà. Quant als noms al·lusius a l'existència de coves i cavitats en general cal subratllar la preeminència del terme *espluga*, força habitual en els Prepirineus occidentals catalans. A Alinyà, alguns dels exemples d'espluga detectats (*espluga de Cels* i *espluga de Nidola*, a la zona de Perles), coincideixen amb indrets utilitzats en èpoques passades com a habitatge. Un cas remarcable, a la zona de Forn, és el del topònim *Caferna*, que alguns etimòlegs interpreten com una derivació del llatí CAVERNA,³⁸ equivalent a "cavitat".

Farem a continuació unes remarques bàsiques en relació amb la hidronímia de la vall. Cal dir, d'entrada, que el ventall de formes de denominació és molt més pobre que en relació amb l'oronímia (cosa que succeeix arreu del territori català). De tota manera, aquí crida l'atenció la presència del terme *clot*, que preval d'una forma molt clara sobre altres noms de contingut equivalent (com ara *torrent* i *barranc*, també presents).³⁹ En trobem exemples, particularment, a les regions de Forn i d'Alinyà. Notem que a Perles, d'altra banda, hi ha una partida dita *els Clotassos*. Amb el significat de curs d'aigua de tercer ordre (i menys evident, per tant, que el clot), el genèric *rasa* és particularment destacable a Perles i a Alinyà. Crida l'atenció, respecte d'aquest nom, que a tots dos llocs hi ha una *rasa de l'Escura*; un topònim que probablement al·ludeix al caràcter llòbrec de l'indret per on discorre el curs d'aigua.⁴⁰ Finalment, respecte al genèric *riu* assenyalarem tan sols que constitueix, a la vall d'Alinyà (com, de fet, a la resta del domini), la forma jeràrquicament superior de referir-se a un curs fluvial.⁴¹ A la vall, tan sols hem detectat una excepció en aquest sentit: l'afluent del riu d'Alinyà que és conegut com *l'Aiguaneix*. Es tracta d'un topònim format sobre el terme *aigua*, que s'aplica alhora a la font o surgència i al curs fluvial que aquesta surgència origina.⁴²

També en relació amb el medi físic cal fer esment dels nombrosos topònims al·lusius a l'orientació; concretament, formats a partir de l'oposició *obac/solana*. Es tracta d'una fórmula profusament utilitzada a tota la vall, llevat de la regió de Colldeboix (menys complexa, des del punt de vista topogràfic, que les altres). Cal dir, d'altra part, que sovint el genèric *obac* (o *obaga*) és emprat en el sentit de "bosc" (un comportament habitual, també, a la resta del domini). El cert és que, a la pràctica, el genèric *bosc* només l'hem detectat a Colldeboix (*bosc de Borrell*) i a Perles (*bosc de Perles*); en aquesta última zona hem trobat en dues ocasions el terme *mata*, equivalent dialectal de "bosc" (*mata de Perles* i *mata del Soler*).

2.4. Els topònims i l'empremta humana

Com a darrer epígraf de l'anàlisi, ens referirem a continuació als noms de lloc de la vall que reflecteixen aspectes relacionats amb l'empremta humana; més concretament, amb qüestions referides a l'ocupació i l'ús tradicional del territori. Cal dir, de tota manera, que nombrosos exemples considerats en els epígrafs anteriors ja tenien a veure, a la pràctica, amb aquest vessant "humà". Per tant, les observacions que farem d'ara endavant s'han d'entendre en un sentit essencialment complementari de tot allò que hem dit fins aquí. Cal no oblidar, com dèiem a l'inici del capítol, que la toponímia de qualsevol territori és, en si mateixa, una creació específicament humana: tant

la que fa referència al medi estricte com la que al·ludeix a usos i comportaments de naturalesa, diguem-ne, “cultural”.

Un topònim que, en el present apartat, mereix una menció particular és el de *muntanya d'Alinyà*. L'esmentem ara perquè, a criteri nostre, té més un sentit “socioeconòmic” que no pas topogràfic.⁴³ A la pràctica, i a manca d'un estudi més aprofundit, considerem que fa referència a un espai utilitzat tradicionalment de forma mixta, com a zona de pastura i de conreu, i que té edificacions auxiliars (com ara corrals) per a ser utilitzades amb caràcter temporal. És, en definitiva, allò que a l'alta muntanya pirinenca es coneixia abans com a “muntanyeta”, zona de pastura situada per sota del nivell dels prats, i aprofitada sobretot a la primavera i a l'inici de la tardor, que ha deixat nombrosos testimonis toponímics als Pirineus.⁴⁴ Es tracta, en qualsevol cas, d'un tipus d'utilització que al domini prepirinenc té un caràcter més excepcional, a causa de les menors altituds mitjanes i de la major complexitat topogràfica. La *muntanya d'Alinyà* seria, en definitiva, un exemple ben interessant i significatiu d'aquest tipus d'aprofitament.

Correlativament a l'existència d'extenses zones de pastura a la vall, el nombre de *corrals*, identificats toponímicament, és força elevat. N'hi ha, sobretot, en l'àmbit d'Alinyà; al nostre estudi n'hem detectats prop d'una trentena. El seu caràcter d'habitacles auxiliars es posa de manifest a través del topònim, ja que els seus noms es corresponen de forma precisa amb els respectius noms de casa: el *corral del Nyanyes* amb *Cal Nyanyes* (Llobera); el *corral del Blau* amb *cal Blau* (l'Alzina); el *corral del Tomàs* amb *cal Tomàs* (les Sorts); el *corral del Tanyet* amb *Cal Tanyet* (Alinyà), etc. A Colldeboix, d'altra part, hi ha també alguns *corrals* i *barraques*, i a Perles, com a habitacles auxiliars, hi ha algunes *bordes*.

A les parts més elevades de la vall, d'altra banda, la presència de *prats* és força significativa; al nostre estudi hem detectat vuit topònims que hi tenen a veure, tots ells dins l'àmbit d'Alinyà. També tenen relació amb els prats, si més no indirectament, els topònims *Gispadella* i *Gespeguera*, paratges de Colldeboix i d'Alinyà, respectivament.⁴⁵ Així mateix, sense moure'ns de la zona d'Alinyà cal remarcar la presència de diversos topònims al·lusius a l'antic conreu de l'ordi; particularment, el *tossal d'Ordiet*, el *planell d'Ordiet* i l'*Ordiet del Vermell*. De fet, el mateix nom d'*Ordiet* (sovint escrit *Urdiet*), per la seva terminació *-et*, sembla suggerir una presència generalitzada d'aquest cereal (en llatí, HORDEUM), que d'altra banda s'adapta força bé a l'altitud. En relació amb els sistemes d'explotació tradicional de la terra (particularment, en relació amb les rompudes del bosc), cal fer esment de dos topònims significatius: l'*Escalivada* i la *Socarrada*, paratges de la zona d'Alinyà. Al seu torn, topònims com ara *els Acens* i la *Censada*, dins la mateixa zona, apunten més aviat a un règim particular de tinença de la terra.⁴⁶

Assenyalarem, finalment, que els noms de casa són força nombrosos i molt variats, com es pot comprovar a les llistes corresponents de l'apèndix. Atès que ofereixen un interès essencialment antroponímic, hem deixat el seu estudi per a una ocasió més adient. Tan sols remarcarem sobre aquests noms, ara, dues coses: l'una, que, a desgrat d'una aparença que pot semblar simple o escassament rellevant, el seu valor identificador i individualitzador, a l'escala de la vall d'Alinyà, és extraordinàriament pre-

cís;⁴⁷ l'altra, que alguns noms de casa són prou eloqüents de les dificultats que, tradicionalment, ha significat la vida a pagès en un medi tan ardu i tan difícil com el d'aquest país.⁴⁸

BIBLIOGRAFIA

- BALARI, J., 1899. *Orígenes històrics de Catalunya*. 2ª edició a cura de l'Institut Internacional Cultura Romànica, Sant Cugat del Vallès (3 volums).
- BARAUT, C. (curador), 1982. *Pere Tragó: Spill manifest de totes les coses del vescomtat de Castellbò*. Societat Cultural Urgel·litana, la Seu d'Urgell.
- GIRALT, E., 1978. La propietat i l'explotació de la terra durant el segle XIX. In *Història de Catalunya*, vol. V (A. Balcells, coord.). Salvat Editores, Barcelona, p. 39-59.
- MADOZ, P., 1846-1850. *Diccionario geográfico – estadístico – histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Imprenta del Diccionario de P. Madoz, Madrid (16 volums).
- PAGÈS, M., 1984. Fígols d'Organyà. In *L'Alt Urgell, la Vall d'Aran, Andorra*. Vol. 16 de *Gran geografia comarcal de Catalunya* (M. Cahner, dir.). Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, p. 100-104.
- PLADEVALL, A. (dir.), 1992. *Catalunya romànica*. Vol VI: *L'Alt Urgell. Andorra*. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- ROCA, V., 1988. Aproximació a la vall d'Alinyà. *Butlletí del Grup Excursionista d'Oliana*, 6: 2-7.
- SOLÉ, L., 1958. El Pirineu. In *Geografia de Catalunya*, vol. I (L. Solé, dir.). Aedos, Barcelona, p. 61-86.
- TORRAS, C.A., 1922. *Pirineu Català. Guia itinerari: Comarca del Cardener*. Tallers Gràfics Hostench, Barcelona.
- TORRE, R. de la, 1964. Alt Urgell. In *Geografia de Catalunya*, vol. II (L. Solé, dir.). Aedos, Barcelona, p. 155-180.
- TORT, J., 2000. Els noms de lloc i la geografia. La toponímia com a eina per a la conceptualització de l'espai. *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, 83: 86-98.
- TORT, J., 2001. Alguns aspectes comparatius de la toponímia del Baix Camp. *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, 84: 8-16.
- VILA, P., 1978. Assaig de geografia de la muntanya. In *Aspectes geogràfics de Catalunya*. Curial Edicions, Barcelona, p. 27-168 (1a edició: 1925).
- VILÀ, J., 1973. L'artigatge, la colonització i el poblament rural. In *El món rural a Catalunya*. Curial Edicions, Barcelona, p. 21-39 (1a edició: 1971).

Fonts documentals

- ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE SOLSONA. *Capbreu dels termes de Perles i Alinyà*, Any 1763. Referència 508. Abreviatura: Capbreu de 1763.
- ARXIU DE L'AJUNTAMENT DE FÍGOLS i ALINYÀ. Documentació administrativa de l'antic terme d'Alinyà.

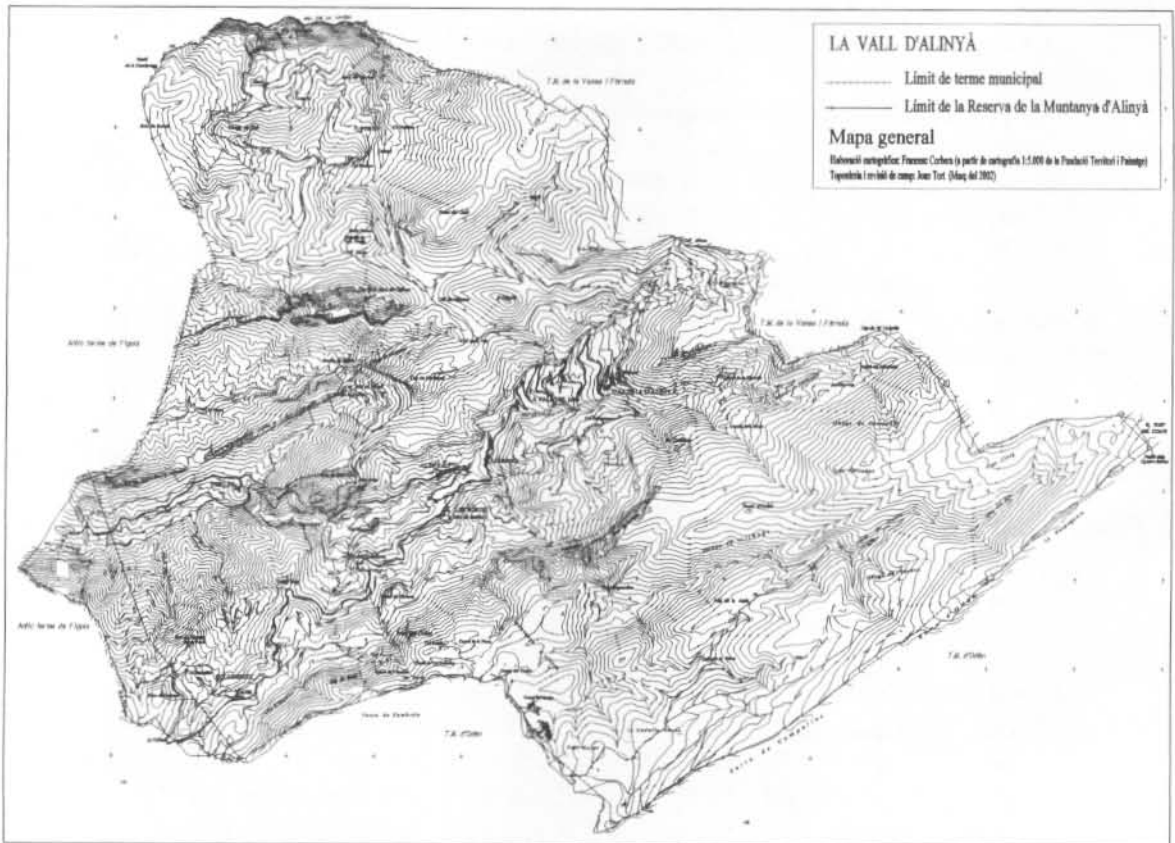
Diccionaris etimològics

ALCOVER, A.M.; MOLL, F. de B. (1926-1962). *Diccionari català-valencià-balear*.

Ed. Moll, Palma de Mallorca. Barcelona (10 volums). Abreviatura: *DCVB*.

COROMINES, J. 1979-2001. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial Edicions-Caixa de Pensions, Barcelona (10 volums). Abreviatura: *DECat*.

COROMINES, J. 1989-1999. *Onomasticon Cataloniae*. Curial Edicions-Caixa de Pensions, Barcelona (8 volums). Abreviatura: *OnoCat*.

APÈNDIX TOPONÍMIC

Nota preliminar

Aquest apèndix aplega, de forma sistematitzada, el conjunt de gairebé 500 topònims (concretament, 454) sobre el qual hem fonamentat la nostra anàlisi.

El recull ha estat dut a terme, essencialment, a partir de fonts orals i utilitzant com a suport per a l'enquesta els diversos fulls del *Mapa topogràfic* a escala 1:5.000, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, primera edició (anys 1994-1995).

Inicialment, vam plantejar la recerca partint exclusivament de la toponímia que figura en l'esmentat *Mapa topogràfic*. A l'efecte, vam preparar una base de treball que comprenia un total de 276 noms. Tanmateix, el fet de detectar inexactituds i mancances en aquesta toponímia ens va portar a replantejar el conjunt de la feina. Vam procedir, aleshores, a dividir la zona estudiada en àmbits territorialment homogenis (les regions de Forn, de Perles, de Colldeboix i el sector central de la vall d'Alinyà) i a fer diverses enquestes, en relació amb cadascun dels àmbits, a persones conegudes dels noms de lloc del país. El resultat, una vegada depurada la informació i resoltes les contradiccions, és el recull de noms que presentem en aquest apartat.⁴⁹

Tot i que les limitacions de la recerca no ens han permès fer una confirmació "in situ" de cadascun dels noms, hem procurat situar-los, en la cartografia de treball, amb la màxima precisió possible. Això ens ha permès concloure que una de les mancances principals de la toponímia del *Mapa topogràfic* d'aquest sector és la inadequada localització de nombrosos topònims. En el present recull, assenyalem amb un asterisc (*) els casos en què hem pogut confirmar l'existència d'una correspondència plena entre els noms (tal com són pronunciats, habitualment, a escala local) i la seva localització sobre el mapa. Com podrà judicar el propi lector, aquests casos constitueixen una part força petita del total de noms recollits.

Hem respectat, de cara a la sistematització de l'estudi, els quatre àmbits o regions utilitzats als efectes de l'enquesta i de l'anàlisi; hem pensat, en aquest sentit, que constitueixen una bona base per a una caracterització esquemàtica del territori estudiat. De manera complementària, hem estructurat els topònims de cadascun dels àmbits en els grans apartats en què habitualment s'ordenen els noms de lloc:⁵⁰ *oronímia* (o noms dels accidents del relleu), *hidronímia* (noms relatius a la hidrografia), *paratges, indrets i llocs del medi físic en general*, i finalment, *els noms de casa i altres noms relacionats amb el poblament*. L'objecte d'aquesta estructuració no és tant crear unes etiquetes que permetin "catalogar" o "classificar" cada topònim, com constituir uns "camps conceptuals" homogenis de cara a l'anàlisi detallada dels noms, i de cara a la recerca de paral·lelismes i d'interrelacions entre els uns i els altres (tasca que hem dut a terme en l'apartat quart de l'estudi geogràfic).

Creiem convenient fer dues remarques metodològiques. Subratllar, en primer lloc, el caràcter fluctuant que té sovint aquesta toponímia, pel fet de procedir, fonamentalment, d'una tradició oral mantinguda a través de les generacions. Això, a la pràctica, s'ha traduït en nombrosos dubtes, i fins i tot contradiccions, per part dels mateixos informants, en el moment de l'enquesta; és un problema que només es pot aspirar a resoldre a llarg termini, a base de comprovacions successives.⁵¹ En segon lloc, cal dir

que moltes vegades el topònim, que és viu en la memòria de la gent del país, ja no es correspon amb la realitat territorial del moment actual, a causa de les transformacions que aquest mateix territori ha tingut amb el temps. Un exemple prou eloqüent d'aquesta contradicció es dona sovint amb els noms de les cases; en nombroses ocasions hom recorda vivament el nom tradicional, però en canvi la casa pot haver canviat de titularitat, o haver-se transformat o fins i tot haver desaparegut físicament. En aquests casos, i en altres de similars, nosaltres hem optat per mantenir el nom quan, a través de l'enquesta, hem tingut constància que el topònim en qüestió formava part d'allò que hom anomena la "memòria viva" del territori: és a dir, que constitueix encara un element d'identificació operatiu per a la comunitat que l'utilitza.⁵²

1. Regió de Forn

Informant: Joan Comella, de Cal Cortassa de Forn (ara, de Cal Millet d'Oliana).
Fulls del *Mapa topogràfic 1:5.000* de l'ICC: 253-6-6, 253-7-6, 253-6-7, 253-7-7.

Oronímia

Coll de Jou	Roc de Malafogassa	Serrat Gros*
Coll de Maçana	Roca Alta	Tossal de la Descàrrega ⁵³
Coll Durau	Roca del Morrut	Tossal del Caub ⁵⁴

Hidronímia

Barranc de Forn*	Clot de l'Espunya	Riu de la Vansa* ⁵⁵
Barranc de Rocagelera	Clot de Sant Miquel	Torrent de Gol*
Clot de Bertró	Clot Fondo	Torrent de Prat
Clot de Forn	Font de la Masieta	

Paratges, indrets i llocs del medi físic en general

Aïnat*	Gol*	Obaga de Gol*
Bacona	Maçana	Rétol, el ⁵⁷
Cal Cortassa	Masieta, la	Serreta, la
Clarià*	Obaga de Bertró	Solà del Morrut
Coll de l'Olla ⁵⁶	Obaga de Clarià*	Solana de Bertró
Costes, les	Obaga de Colldcu	Teuleria, la*
Feixants, els		

Noms de casa i altres noms relacionats amb el poblament

Aïnat*	Cal Cortassa	Cal Tonet de l'Abeurada
Bertró	Cal Joanillo	Castell dels Moros, el ⁵⁹
Ca l'Andreu*	Cal Joanruc*	Forn ⁶⁰
Caferna	Cal Músic	Forn ⁶¹ *
Dolmen de Coll Durau ⁵⁸	Cal Passaambpena	Gol
Cal Bonico	Cal Perxe	Masieta, la
Cal Coniller	Cal Quelo	

2. Regió de Perles

Informants: Josep Puit, de Cal Gili de Perles; Celso Grau i Francesc Grau, de Cal Celso d'Alinyà; Carlos Graell, de Cal Ventureta d'Alinyà. Fulls del *Mapa topogràfic 1:5.000* de l'ICC: 253-6-7, 253-7-7, 253-6-8, 253-7-8, 291-6-1.

Oronímia

Canal de Montaner	Congost, el	Roca de Portell
Canal de Perles	Espluga de Cels	Roca de Sant Ponç
Cap de Galliner	Espluga de Nidola	Roca de Voltrera ⁶⁷
Cap de Montaner	Pla de Perles, el ⁶⁴	Roca del Forat
Coll de Portell	Roca de Galliner ⁶⁵	Roca del Solà
Coll, el ⁶²	Roca de Perles ⁶⁶	Roca dels Clotassos
Collada Gran, la ⁶³	Roca de Pinyalta	Roca dels Collars*

Hidronímia

Clot de Nidola*	Rasa de Portell*	Riu d'Alinyà*
Rasa de Colldeboix	Rasa de Vidarsar	Riu de Canelles*
Rasa de l'Escura	Rasa dels Verdaguers	Riu de Perles*

Paratges, indrets i llocs del medi físic en general

Argemi	Espona, l'	Obaga de Portell*
Bosc de Perles*	Hortó, l'*	Obaga de Santpere*
Clotassos, els	Malhivern*	Pedris, la
Colldala	Mata de Perles, la	Portell
Costa, la*	Mata del Soler, la	Portell*
Creda, la*	Nidola	Solà de Perles
Ensola, l'	Obaga de Cal Penya*	Solà de Santpere*
Escomes, les	Obaga de Montaner*	Solana de Sant Ponç*

Noms de casa i altres noms relacionats amb el poblament

Barraca de Cal Casalet	Cal Jepo ⁶⁸	Cal Soler*
Bordes de Nidola*	Cal Joanetó	Cal Tomàs*
Bordes de Portell	Cal Minguet	Cal Xic
Cal Bepó	Cal Penya*	Camí de Portell
Cal Betriu	Cal Peremiquel*	Eretes, les ⁷¹
Cal Casalet	Cal Ponasso	Estudi, l'
Cal Casals	Cal Pota*	Perles ⁷² *
Cal Cigala*	Cal Puit	Rectoria, la
Cal Curt*	Cal Remcllat de Perles	Sant Ponç*
Cal Fiter	Cal Revolt ⁶⁹	Sant Romà*
Cal Gili	Cal Romà ⁷⁰	Túnels, els*

3. Regió de Colldeboix

Informants: Carlos Graell, de Cal Venturera d'Alinyà; Josep Puit, de Cal Gili de Perles. Fulls del *Mapa topogràfic 1:5.000* de l'ICC: 253-7-8, 291-6-1, 291-7-1.

Oronímia

Boumort, el ⁷³	Roc del Paquetaire	Tossal de Corona
Coll de Bessa*	Roc dels Castellons	Tossal de la Migenca
Collada, la ⁷⁴	Roca de Santa Pelaia ⁷⁶	Tossal dels Cossos
Collet del Bast	Tossa de Cambrils ⁷⁷	Tossal Roig ^{78*}
Creu, la ⁷⁵		

Hidronímia

Font de Cal Pota	Font de les Ribades*	Rasa de Colldebessa*
Font de l'Abeurada	Font de Querol	Rasa de les Fonts*
Font de la Torrentera	Font Petera*	Torrent de Colldeboix*
Font de les Embalçarrades*		Fonts, les

Paratges, indrets i llocs del medi físic en general

Bast, el	Fonts, les ⁷⁹	Ribades, les*
Bedoses, les	Gispadella	Salses
Borrell*	Graons, els	Solana, la*
Bosc de Borrell	Masia, la ^{80*}	Tros de l'Hort*
Candemós, el	Paradells, els*	Tros de l'Oró*
Colldemà	Pas del Llop, el ⁸¹	Tros de la Font Petera*
Embalçarrades, les*	Plana, la*	Tros del Quadre*
Feixes, les*	Planegilla, la ⁸²	

Noms de casa i altres noms relacionats amb el poblament

Barraca de Cal Gili	Cal Marquet	Corral de l'Onclet
Barraca de Cal Pota	Cal Remellat de Colldeboix	Mina, la ⁸⁴
Barraca de Can Peremiquel Pelaia*		Camí del Bast S a n t a
Barraca del Fiter	Colldeboix ⁸³	

4. Regió central de la Vall d'Alinyà

Informants: Carlos Graell, de Cal Venturera d'Alinyà; Jaume Simon i Agustí Betriu, de Cal Graell de la Vall del Mig; Isidro Colell, de Cal Blau de l'Alzina. Fulls del *Mapa topogràfic 1:5.000* de l'ICC: 253-8-6, 253-7-7, 253-8-7, 254-1-7, 253-7-8, 253-8-8, 254-1-8, 291-7-1, 291-8-1.

Oronímia

Canal d'Ordiet ⁸⁵	Collades, les ⁹²	Racó de les Gavarneres
Cap de l'Obaga de Companys ⁸⁶	Derim, el ⁹³	Roc de Salamó
Cap de la Guàrdia ^{87*}	Esplugues de Vallonga	Roc del Mestre Antoni
Cap de la Roca de la Pena	Gespeguera ^{94*}	Roc Llarg
Castellars, els ⁸⁸	Gordiola ⁹⁵	Roca d'Odèn ^{101*}
Cogulló, el ⁸⁹	Muntanya d'Alinyà ^{96*}	Roca de la Pena ¹⁰²
Coll d'Ares	Pedró dels Quatre Batlles*	Serra de Campelles*
Coll de Fumers	Pla de l'Anca ⁹⁷	Serra del Prat Llarg
Coll de la Nou ⁹⁰	Planell d'Ordiet ⁹⁸	Tossal d'Ordiet ¹⁰³
Coll de la Nou ^{91*}	Planell de l'Orri ⁹⁹	Tossal de l'Àliga
Coll de la Trava	Planell de les Collades*	Tossal de la Fontnegra
Collada de l'Estany	Port del Comte, el ^{100*}	Turó de la Trava

Hidronímia

Aiguaneix, l' ¹⁰⁴	Font de Sant Jordi	Rasa dels Tions
Barranc de Jordancera	Font Negra	Riu de l'Alzina*
Barranc del Pletiu	Font Podrida	Riu de la Peça*
Clot de Marcús	Rasa de l'Escura	Riu de les Sorts
Clot del Manyo	Rasa de la Cabaneta*	Torrent de la Font Podrida*
Clot del Port	Rasa de la Canal	Torrent de les Sorts
Clot Verd	Rasa de Vallonga	Torrent del Coll de Fumers
Font de l'Aiguaneix	Rasa del Port	Torrent Fondo
Font de les Nargonelles	Rasa del Prat de la Mula	

Paratges, indrets i llocs del medi físic en general

Acens, els	Nargonelles, les	Prat del Vilana
Agols, els	Obacs de Marcús	Prat Llarg*
Aplanador, l'	Obacs de Xixons	Prat Major
Barnús	Obaga de Companys	Pratdecami ¹⁰⁷
Cadolla Verda, la*	Obaga de l'Escura de Dalt	Prats, els
Camp de Massola	Obaga de Vallonga ¹⁰⁶	Raconada, la*
Censada, la	Obaga del Forat	Reguers, els
Ensociats, els	Obaga del Graell	Reiner, el
Escalivada, l'	Obaga del Pletiu	Ruixol*
Escornelles, les	Obaga Dreta	Salvadora, la
Escots, els	Ordíar del Vermell, l'	Sobiró
Espuella	Pedrisse, les	Socarrada, la
Espuganera	Pedrusques, les*	Solà de l'Alzina ¹⁰⁸
Estany, l' ^{105*}	Peucavallar	Solana d'Ordiet
Feixa, la	Pinedes, les	Solana de Vallonga
Geries, els	Pla de la Mula	Solana del Forat
Gravet, el	Planassa, la	Solana del Graell
Hortons, els	Pletiu, el	Solaneta, la

Jordanera	Prat de la Mula	Tarranqueres
Lleguna, la	Prat de les Borregues	Terrers
Lluç, el	Prat del Graell*	Tosques, les

Noms relacionats amb el poblament

a) Noms dels nuclis de població

Alinyà*	Llobera*	Sorts, les*
Alzina d'Alinyà, l'*	Raval, el ¹⁰⁹	Vall del Mig, la*

b) Noms de les cases i edificis d'Alinyà

Ajuntament, l'*	Cal Gavatxo	Cal Rumban
Aubac, l'	Cal Joan	Cal Saleta
Ca l'Aigader	Cal Manset	Cal Tanyet
Ca l'Espardenyer	Cal Miquel	Cal Ventureta
Ca l'Isidro	Cal Pei	Casa Nova
Ca la Carme	Cal Pelegri*	Molí, el
Ca la Cisca	Cal Perpètuó	Molina, la
Ca la Rosalia	Cal Pisca	Pujol, el
Cal Baile	Cal Ribera	Rectoria, la
Cal Celso	Cal Ros	Sant Esteve*
Cal Cisteller		

c) Noms de les cases i edificis de l'Alzina d'Alinyà

Ca l'Agustí	Cal Gilet	Cal Pouetó
Ca l'Isidro ¹¹⁰	Cal Gili	Cal Puntet
Ca la Munda ¹¹¹	Cal Gilió	Cal Rafel
Cal Bajona	Cal Gilió Vell	Cal Ramon
Cal Bataller	Cal Jardí	Cal Saleta
Cal Bep	Cal Jepet	Cal Sereno
Cal Blau	Cal Joan del Mija	Ca' Tomàs
Cal Bossa	Cal Joan Ferràs	Cal Tripes
Cal Calçó	Cal Julito	Cal Vòliva
Ca' Felip	Cal Marrueco	Cal Xicarró
Cal Ferràs	Cal Martí	Cal Xico
Cal Fuster	Cal Meca ¹¹²	Estudi, l'
Cal Galet	Cal Mija	Rectoria, la
Cal Generó	Cal Peret Xic	Sant Bernabé*
Cal Gildo	Cal Perot	

d) Noms de les cases i edificis de Llobera

Ca l'Esparrica	Cal Mango	Cal Quic
Cal Baltasar	Cal Misto	Cal Ramon Xic

Cal Banmosso	Cal Nyanyes	Cal Vilana
Cal Feixó	Cal Pau del Meca	Cal Vilaneta
Cal Jepes	Cal Pauqueta ^{113*}	Mas d'en Jaume*
Cal Josepó	Cal Peretó	

e) Noms de les cases i edificis de les Sorts

Ca l'Oncllet	Cal Manuel**	Cal Roset
Cal Milhòmens	Cal Mateu	Cal Sort
Cal Caragol	Cal Mateuet	Cal Sorteta*
Cal Carboner	Cal Molinot	Cal Tomàs
Cal Cardoses	Cal Pastor	Cal Ton de la Sort
Cal Catxo	Cal Peremaria	Cal Travesset
Cal Federico del Puit	Cal Petó	Cal Vermell
Cal Gili	Cal Pubill	Plans, els
Cal Josep	Cal Quinco	Puit, el*

f) Noms de les cases i edificis de la Vall del Mig

Cal Caubet*	Cal Masover del Caubet	Cal Veralet
Cal Galtanegra	Cal Roca	Casa Nova
Cal Gilet	Cal Sord	Ribatell, el
Cal Graell*	Cal Tomàs del Perot	

g) Noms dels edificis auxiliars

Cal Pubill ¹¹⁴	Corral del Joan Ferràs	Corral del Sastre
Corral de Cal Federico	Corral del Maneuló	Corral del Sorteta
Corral de l'Agustí	Corral del Mateu	Corral del Tanyet
Corral de la Burta	Corral del Mateuet	Corral del Tomàs
Corral de la Plana	Corral del Nyanyes	Corral dels Acens
Corral del Blau	Corral del Portet	Corrals de Jordanera
Corral del Catxo	Corral del Ramon	Corrals de la Censada
Corral del Gildo	Corral del Roset	Corrals de Vallonga
Corral del Gineró		

h) Noms de camins

- Camí de la Font del Port*
- Camí de la Muntanya d'Alinyà*

NOTES

1. Hem de fer notar que el riu es coneix indistintament amb aquests dos noms, en funció de la proximitat d'un nucli de població o de l'altre. També apareixen esmentats, en ocasions amb l'apel·latiu ribera: ribera de Perles o d'Alinyà. D'altra banda, hem de fer notar que, quan parlem de "capçalera" d'aquest riu fem referència a les seves tres branques principals (riu de la Peça, riu de l'Alzina i l'Aiguaneix), unificades d'Alinyà en avall, com també a la conca superior del riu de Canelles, que s'ajunta amb el riu de Perles a l'oest del nucli de Canelles, ja dins l'àmbit de l'antic terme de Fígols.
2. Els referits 625 m corresponen, aproximadament, al llit del riu de Perles a mig trajecte entre aquesta població i la de Canelles. Al seu torn, la cota superior (2.382 m) correspon al Pedró dels Quatre Batlles, punt culminant del massís del Port de Comte.
3. Cal tenir present, amb tot, la importància històrica del trajecte coll de la Nou – coll de Maçana – coll Durau, pel cantó oriental de la Roca de Galliner, que ha significat la possibilitat d'una comunicació força còmoda entre el centre de la vall d'Alinyà i la vall del Segre.
4. També conegut com a congost d'Alinyà, o simplement com el Congost..
5. Cal dir, en relació amb aquest indret, que els mapes sovint presenten una certa confusió. El nostre criteri és que la carena culminant del massís del Port del Comte es coneix amb el nom de la Tossa Pelada (en aquest mateix sentit, Torras, C.A., 1922, p. 2), i que el Pedró dels Quatre Batlles fa referència al punt de la carena on hi ha una fita (o pedró) que marca la convergència de quatre termes municipals: Odèn, Fígols i Alinyà, la Vansa i Fómols i la Pedra i la Coma.
6. Es tracta de la zona coneguda, a nivell local, amb el nom de muntanya d'Alinyà.
7. Segons Emili Giralt, la dissolució del règim senyorial es pot considerar com un fet irreversible l'any 1837 (Giralt, 1978, p. 40). Fins aleshores, els termes de Perles i d'Alinyà havien estat un domini senyorial, inicialment de la casa ducal de Cardona, i, posteriorment, dels seus hereus els ducs de Medinaceli. Tot i el canvi de jurisdicció (el pas del règim senyorial al règim municipal), és significatiu ressenyar que la propietat de les terres d'aquests dos termes (llevat de la rodalia dels nuclis de població) continuà, en forma indivisa, en mans dels ducs de Medinaceli fins ben entrat el segle XX. Posteriorment, els canvis de titularitat no han afectat la unitat de l'antiga propietat. D'aquesta manera s'explica que la finca coneguda amb el nom de Boscos de Perles i d'Alinyà, d'una extensió propera a les 5.000 ha, sigui una de les propietats particulars més grans del país i que es pugui considerar com un producte residual, d'un gran valor testimonial, del règim senyorial a Catalunya.
8. Vegeu, al respecte, les entrades Aliñá (vol. II, p. 37, any 1847) i Perlas de Segre (vol. XII, p. 211, any 1849) del diccionari de Pascual Madoz. Cal dir, d'altra banda, que a l'obra Catalunya Romànica (Pladevall, dir., 1992, vol. VI, p. 206) hi ha una referència expressa al castell d'Alinyà. Així mateix, les referències al Castell i terme de Perles (del qual no ens consta l'existència de vestigis) són constants al Capbreu de 1763.
9. En la documentació estadística a vegades apareix citat amb el nom de Forn i Caferna.
10. Els aspectes metodològics relatius a la recollida i la sistematització dels noms han estat detallats a la Nota preliminar de l'Apèndix toponímic.
11. Una referència significativa, a títol comparatiu, pot ser la de la comarca del Baix Camp. D'un total aproximat de 16.500 topònims, els noms relatius al "medi natural" representaven un 31,3%, mentre que els referits al medi humà eren el 68,7% (Tort 2001, p. 9).
12. Coromines, OnoCat, VI, p. 203-204. A l'article, l'autor cita nombrosos exemples de naturalesa similar, tant del domini català com de la resta de l'àrea romànica.
13. Fem referència als nombrosos topònims del domini català que tenen la mateixa terminació: Cornellà, Flaçà, Lluçà, Organyà, etc. Sobre *Alinyà*, vegeu OnoCat, II, p. 120-121.
14. L'etimologia de Labancia (la Vansa) és dubtosa. Coromines (OnoCat, VII, p. 445) considera que és un nom preromà i de sentit fluvial, que equivaldria aproximadament a "corrent que llisca". Des del punt de vista hidrogràfic cal subratllar que el riu de la Vansa, en èpoques de pluja, és força cabalós.
15. El document és de data 24 de gener del 1032. És esmentat a Roca, V., 1988, p. 5.
16. Coromines, OnoCat, IV, p. 261. La possibilitat que, originàriament, s'hagués tractat d'un forn per a l'elaboració de la pega no és gens inversemblant. Sobretot perquè aquesta activitat és pròpia de zones boscoses, condició que, històricament, ha caracteritzat la rodalia de Forn.
17. Vegeu, respecte a aquesta qüestió, Vilà 1973. L'autor, a propòsit de parlar de la colonització agrícola de les terres prepirinenques a partir del segle IX, escriu un paràgraf que creiem aplicable del tot a la nostra vall:

- “De nou, a voltes per primera vegada, es posen en conreu nombrosos sectors de la Catalunya prepirinenca i central. Sectors coberts pel bosc o per la brolla són convertits ara en terres de conreu. Hem parlat d'agricultors, i potser hauriem hagut de dir, més exactament, que es tracta d'homes que sobretot (...) preparen els camps, lluitant contra el bosc, obrint-hi clarianes. Més que pagesos són en realitat, en aquesta fase inicial, uns boixadors.” (Vilà, op. cit., p. 24). Entre els topònims de naturalesa similar a *Colldeboix*, i d'unes característiques geogràfiques equiparables, podem citar Bóixols, a l'alta vall del Rialb, i Boixadors, a la part més elevada de l'altiplà segarrenc.
18. Vegeu, al respecte, Coromines: DECat, VIII, p. 97-98 i OnoCat, VII, p. 169.
 19. Es tracta també del document citat a la nota 54.
 20. Etimològicament, és probable que es tracti d'una al·lusió al gall salvatge (de la mateixa manera que hi ha molts topònims d'accidents del relleu que fan referència a l'àliga, al falcó o el volor; sense anar més lluny, prop de la Roca de Galliner, a la vall d'Alinyà, hi ha la Roca de Voltretra).
 21. Considerem molt semblant aquesta hipòtesi, proposada per Balari, 1899, p. 347.
 22. Tot i que l'etimologia del nom emmena a “vall llonga”, hem optat per la forma Vallonga perquè s'ajusta a la pronúncia local habitual.
 23. Com en el cas anterior, la grafia lleguna s'ajusta a la pronúncia habitual del país.
 24. L'existència del topònim, doncs, reflectiria la importància que havia tingut aquest pas en l'antiguitat. Segons Coromines, l'origen del nom es troba en l'oratori o altar que hom construïa, a manera d'ofrena, en aquests llocs. Vegeu, al respecte, OnoCat, II, p. 231.
 25. Sobre aquesta hipòtesi, vegeu Coromines, article Ain, OnoCat, II, p. 40-41.
 26. Vegeu, al respecte, la nota 52.
 27. Si més no, el nom és comparable d'alguna manera amb un altre topònim de l'Alt Urgell, Conorbau, documentat el segle XIII i tingut com a germanisme (OnoCat, III, p. 425).
 28. El fet que el nom s'apliqui també a una balma propera habitada fins fa pocs anys (Espluga de Nidola) reforça aquesta possibilitat. Coromines aventura la hipòtesi que Nidola sigui un nom d'origen cèltic (Nitukslària), relacionat amb la idea de “clot” (OnoCat, V, p. 462).
 29. Cal no oblidar, en aquest sentit, que determinats noms o categories de noms poden donar peu, per si mateixos, a unes anàlisis molt detallades. Atès el caràcter sinòptic del nostre estudi, però, hem cregut adient deixar aquesta perspectiva d'anàlisi per a una altra ocasió.
 30. Cal notar que aquest topònim constitueix una duplicació tautològica, ja que el nom pena (derivat del llatí PINNA) apunta precisament a la idea de “penya” o “roca”.
 31. Subratllem, a Colldeboix, el Roc dels Castellons. L'al·lusió metafòrica a la idea de “castell”, per suggerir un determinat tipus de forma de relleu, apareix també en altres indrets (els Castellars, Alinyà).
 32. A Forn podem esmentar el Roc de Malafogassa. Malafogassa (nom que es repeteix en altres ocasions) podria ser una forma metafòrica d'al·ludir a la migradesa de recursos o de les collites (en aquest sentit, OnoCat, V, p. 142).
 33. A diferència del “pas entre muntanyes” (coll derivat del llatí COLLUM), el coll amb significat de “turó” o “muntanyeta” deriva del llatí COLLIS. Malgrat la diferenciació inicial, doncs, tots dos termes haurien donat en català una mateixa paraula, cosa que pot generar a la pràctica una certa confusió. Vegeu, sobre aquesta qüestió, l'interessant article de Coromines (coll) a DECat, II, p. 821-827.
 34. El nom mateix de Colldeboix, a criteri nostre, podia tenir inicialment un significat tant d'“elevació” com de “pas”. Al respecte, cal tenir present que, actualment, el lloc concret de la partió d'aigües Ribera Salada/Riu d'Alinyà, per on discorre la carretera, és anomenat la Collada. El nom de Colldeboix sol reservar-se a l'antic veïnat.
 35. A les Muntanyes de Prades, en ocasió d'un estudi toponímic detallat, hem pogut comprovar que el major nombre de topònims formats amb pla o plana es dona, precisament, a les zones més abruptes i trencades (vegeu, al respecte, Tort 2001).
 36. Podem considerar aquest nom com una de les múltiples variants de “solsida” o “ensulsida” (al respecte, vegeu DECat, VIII, p. 54 i ss, i OnoCat, VII, p. 171-172).
 37. Sembla versemblant interpretar aquest topònim com un col·lectiu de tarranc, equivalent a “terreny trencat, de mala petja”. Vegeu, sobre el particular, DECat, VIII, p. 702-703.
 38. En aquest sentit Balari, 1899, p. 134. L'autor cita, com a referència documental, el Capbreu de Lavansa de l'any 1495. Convé subratllar, d'altra part, que l'indret de Caferna és força proper al barranc de Rocagelera, afluent del riu de la Vansa. Es tracta d'una de les zones més abruptes de la vall d'Alinyà.

39. Coromines considera el terme clot, etimològicament, “d’origen obscur, probablement preromà”, i amb una presència desigual en el domini lingüístic català. El seu sentit habitual és de “fondalada”, “sot”, “toll” (DECat, II, p. 765 i ss.).
40. Considerem escur (o escura), d’acord amb Coromines, com una variant antiga d’ “obscur”. Aquest autor assenyalava que és una variant força freqüent en toponímia (DECat, VI, p. 25).
41. Això no impedeix, d’altra banda, que el nom canviï quan el curs d’aigua canvia d’àmbit geogràfic: el riu d’Alinyà s’anomena riu de Perles un cop passat l’indret del Congost.
42. Pot considerar-se com un dels hidrònims més destacables de la vall, per la seva excepcionalitat. Coromines cita, al respecte, alguns exemples equivalents del Ripollès i de la Ribagorça (OnoCat, II, p. 36-37).
43. Vegeu, sobre l’àmbit geogràfic d’aquest nom, la nota 96.
44. S’hi refereix, amb un cert detall, el geògraf Pau Vila en una obra de 1925 que complementa un text del francès R. Blanchard. Vegeu, al respecte, Vila., P. 1978, p. 43-60.
45. Coromines els considera emparentats amb gespa o géspe, “nom de l’herba dels aglevats muntanyencs” (DECat, IV, p. 488 i ss.).
46. Coromines fa notar que es tracta d’uns noms molt freqüents en la toponímia del món rural. Segons aquest autor, es tracta de paratges “que hom arrenda o deixa conrear i explotar a canvi d’un cens” (DECat, II, p. 665).
47. Com a exemple es pot citar el nom de Cal Remellat. Atès que, tot i ser un nom molt específic, apareix en dues ocasions, hom ha solucionat el problema d’homonímia parlant de Cal Remellat de Perles i de Cal Remellat de Colleboix.
48. Com a exemple explícit podem citar Cal Passaambpena, a Forn.
49. Els 454 topònims de referència podem dir que constitueixen la toponímia bàsica de la vall d’Alinyà, en el sentit d’al·ludir al conjunt de noms de lloc que es poden considerar actualment vigents a la zona estudiada. Hem utilitzat el concepte de “toponímia bàsica” en altres recerques onomàstiques que hem dut a terme sobre àmbits territorials d’una certa extensió. Vegeu, per exemple, el nostre estudi sobre la toponímia del Baix Camp (Tort, 2001).
50. La qüestió de l’ordenació o sistematització dels noms de lloc no és un tema banal, sinó que entronca directament amb un problema d’àmplies repercussions teòriques i epistemològiques, com és el de la “conceptualització” de l’espai. Per a una consideració en detall de la qüestió, vegeu l’article que hi hem dedicat (Tort, 2000).
51. A la pràctica, podríem dir que l’estudi toponímic “perfecte” i “complet”, desproveït de mancances i de contradiccions, només existeix en el pla ideal. Sobre aquesta base, sembla versemblant que l’estudiós pugui aspirar, en una recerca concreta, a un grau progressivament més gran de coherència i de completesa a mesura que disposi de més informació significativa i de més elements de judici. Però, donada la naturalesa elusiva dels noms de llocs, no sembla lògic voler aspirar en aquest camp a una absència absoluta de contradiccions, o sigui, a una mena de “perfecció absoluta”.
52. El concepte de toponímia bàsica, esmentat a la nota 49, és íntimament relacionat amb això que aquí anomenem la “memòria viva” d’un territori.
53. Situat en el terme de Figols, prop del límit amb Alinyà.
54. També anomenat Tossal del Cau.
55. El nom de *la Vansa*, en la documentació antiga, és habitualment escrit Lavansa.
56. Partida de terra.
57. Situat en el terme de Figols, prop del límit amb Alinyà.
58. Dit popularment la Caixa dels Moros.
59. Ruïnes.
60. Casa.
61. Veïnat.
62. Pas.
63. Serrat.
64. Coster.
65. També dit Roc de Galliner.
66. També anomenada, simplement, la Roca.
67. Partió amb Cambrils.
68. Pronunciat amb e oberta tònica.

69. Pronunciat amb o oberta tònica.
70. També anomenat Cal Saboner.
71. Cabana.
72. Veïnat.
73. Roca.
74. Partió d'aigües entre la conca de la Ribera Salada (S) i la del riu d'Alinyà (N).
75. Tossal.
76. També dita Roca de l'Ermita.
77. Majoritàriament, terme d'Odèn.
78. També dit lo Relloige.
79. Paratge.
80. Partida.
81. Partida.
82. També dita la Planesilla.
83. Antic veïnat, esmentat encara com a entitat de població en el cens de 1888. Avui aplega un conjunt de cabanes i habitatges, ocupades de forma temporal, i les terres de conreu dels voltants. Cal no confondre aquest indret amb la Collada (vegeu la nota núm 74).
84. Anomenada també Mina Juanita.
85. Dita habitualment la Canal.
86. Cim.
87. Tossal, en la seva major part en terme de la Vansa.
88. Roca.
89. Tossal.
90. Al N d'Alinyà.
91. Al SE del coll de Maçana.
92. Carena.
93. Carena.
94. Cim.
95. Tossal.
96. Amb aquest topònim, més que a un accident físic, s'al·ludeix a una part específica de la vall d'Alinyà. Concretament, la que queda compresa entre el tossal d'Ordiet, la serra de Campelles, la tassa de Cambrils i Colldeboix. Ha estat aprofitada, tradicionalment, des del punt de vista agrícola i ramader.
97. Carena.
98. Anomenat també Planell d'Urdiet. Hem preferit la forma amb *o* (Ordiet) perquè, a manca de distinció al nivell de la pronúncia (que aquí té caràcter fluctuant), és la més fidel a l'etimologia.
99. Carena.
100. Continuació de la Roca d'Odèn.
101. Continuació de la Serra de Campelles.
102. També dita, simplement, la Pena.
103. També anomenat Tossal d'Urdiet. Vegeu, també, la nota 98.
104. Riu.
105. Paratge.
106. També anomenada Obaga de l'Escura de Baix.
107. Partida; sovint el nom és pronunciat *pracamí*.
108. Dit també *Solà de Barcos*.
109. Barri de l'Alzina d'Alinyà.
110. També anomenada *Cal Matric*.
111. També dita *Cal Vaquer*.
112. Hi ha dues cases amb aquest nom.
113. També anomenada *Cal Poqueta*.
114. Cabana.